

Kapitola 14

Subsaharská Afrika v české zahraniční politice v roce 2009: Z evropského výsluní zpět na okraj domácího zájmu

Ondřej Horký

Rok 2008 v české zahraniční politice vůči subsaharské Africe charakterizovaly obnovení Odboru států subsaharské Afriky, schválení koncepce *Příprava strategické debaty o přístupu ČR k Africe* vládním Výborem pro Evropskou unii a intenzivní příprava na předsednictví v Radě Evropské unie.¹ Zvýšenou aktivitu v okrajové oblasti zahraničněpolitického zájmu motivovalo také očekávání od Evropské unie, pro kterou subsaharská Afrika (dále též jen Afrika) představuje jednu z priorit zaměření vnějších vztahů. Loňská analýza si proto závěrem položila otázku, zda „posílená vůle k přímému či nepřímému angažmá v regionu vydrží i v období po skončení předsednictví, kdy se Česká republika ztratí z hledáčku evropských institucí i ostatních členských zemí“.²

Uplynulý rok 2009 nasvědčuje názoru, že posílení africké agendy v rámci resortu vycházelo primárně z evropské úrovně. První pololetí se díky českému předsednictví stalo ve vztazích s Afrikou vůbec nejrušnějším od roku 1993. Doposud nikdy se tolik českých představitelů a představelek nezúčastnilo tolika událostí přímo v Africe, v Praze nebo v Bruselu na tak vysoké úrovni. Přes kapacitní náročnost řídit agendu, která se kromě rozvojové politiky vyznačuje největším rozdílem v preferencích oproti EU, česká diplomacie předsednictví úspěšně zvládla a získala nenahraditelné zkušenosti v hledání konsenzu sedmadvaceti členských států, které zastupovala v jednání s partnerskými stranami. Přispěl k tomu i přístup k informacím ze zastupitelských úřadů členských států v těch afrických státech, ve kterých Česká republika nemá rezidentní velvyslanectví.

Vývoj rámce pro rozvoj dvoustranných vztahů však vrhá nepříznivé světlo na možnost dalšího využití těchto zkušeností. Ve druhém pololetí vláda rozhodla o uza-

vření šesti zastupitelských úřadů, z toho dvou velvyslanectví právě v subsaharské Africe: v angolské Luandě s platností od jara 2010 a v zimbabwském Harare po dalším posouzení dopadů. Bez ohledu na potřebu úspor v době hospodářské krize svědčí rozhodnutí o důležitosti, kterou vláda, potažmo předkladatel návrhu MZV, připisuje dvoustranným vztahům s regionem. V regionu Jižní Afriky by tak po předešlém uzavření generálního konzulátu v Kapském Městě zbylo pouze velvyslanectví v Pretorii.

Nízký zájem o Afriku nelze přičíst ani tak nízké relevanci regionu z hlediska mezinárodních vztahů – o tom svědčí stále rostoucí angažmá rodičů se mocností –, ale zejména převládajícímu zaměření české zahraniční politiky na své východní sousedy a krátkodobé hospodářské zájmy, přičemž dlouhodobý potenciál afrického trhu, o kterém svědčí více než zdvojnásobení vzájemného obchodu od roku 2003, bývá podceňován. Postoj vlády kontrastuje s postoji veřejnosti, která podle mediální viditelnosti i průzkumů veřejného mínění projevuje o subsaharskou Afriku relativně větší zájem, alespoň v oblasti rozvojové a humanitární pomoci. Afrika zároveň bojuje s mnoha předsudky, jež brání rozlišovat mezi skutečnými problémy a realistickými příležitostmi nejen pro české firmy.³

AFRICKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Koncepci *Příprava strategické debaty o přístupu ČR k Africe* vypracoval africký odbor MZV na žádost vládního Výboru pro Evropskou unii, jenž ji také v červnu 2008 schválil.⁴ Publikace *Česká zahraniční politika v roce 2008* ji rozebrala a označila za „realistickou“. V důsledku hospodářské krize a pokračujícího upřednostňování hospodářských a bezpečnostních zájmů zejména ve východní a jihovýchodní Evropě ji lze však zpětně označit za ambiciózní. Uzavření jednoho nebo dvou zastupitelských úřadů vytvoří další „bílé místa“ pro aktivní zapojení do společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU, omezí potenciál dlouhodobého budování obchodních vztahů v regionu Jižní Afriky a v kombinaci se škrty v rozpočtu transformační politiky omezí výhledy zařazení Zimbabwe mezi státy přednostního zájmu transformační politiky a možnost politického dialogu.

V rámci přípravy *Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce* zařadilo MZV do návrhu prioritních zemí pouze Etiopii, jejíž status povýší z projektové na programovou zemi. První návrh přiznal, že spíše než z vnitřního přesvědčení vychází z obav z negativního vnímání Evropskou unií a veřejností. Podíl afrických zemí tak mezi programovými zeměmi po vyřazení Angoly a Zambie mírně poklesne, žádná africká země však již v návrhu nefiguruje mezi zeměmi projektovými. Omezení počtu zastupitelských úřadů také může snížit možnosti realizace malých lokálních projektů, které mohou vést ke zvýšení povědomí o České republice, a nepřímo tak přispívat k získání podpory příslušných zemí na multilaterálních fórech.

Kladně lze tedy zhodnotit spíše naplnění koncepce ve volbě Afrického rohu jako prioritního regionu české africké politiky, neboť se podařilo uskutečnit ministerskou trojku s Mezivládním orgánem pro rozvoj (IGAD), který sdružuje sedm států vý-

chodní Afriky. Ačkoli výběr Afrického rohu nevycházel z širší diskuse a zřejmě jej ovlivnilo zejména pojetí poloostrova jako brány do Evropy skrze Blízký východ, podařilo se jím přispět do celounijní politiky, která vyvrcholila dosažením shody o potřebě zřídit post zvláštního představitele EU pro Africký roh a přijetím závěrů Rady k Africkému rohu během nadcházejícího švédského předsednictví.⁵ A konečně se podařilo naplnit i průběžnou agendu předsednictví tak, jak byla stanovena v *Přípravě strategické debaty o přístupu ČR k Africe*.

Ze střednědobého hlediska je nicméně třeba zdůraznit, že uvedené kroky vyšly buď z úrovně Evropské unie, nebo z expertní úrovně ministerského odboru. Subsaharská Afrika zůstává i nadále stranou zájmu politických stran a v drtivé většině i dalších resortů a obou komor Parlamentu ČR. Silnější či slabší podpora také do jisté míry závisí na osobních preferencích vedení MZV. Teprve rok 2010 tedy ukáže na skutečný dopad českého předsednictví. Může se totiž stát, že postupný proces evropeizace zahraničněpolitické agendy povede v rámci dělby práce k dalšímu posílení východního a jihovýchodního rozměru české zahraniční politiky na úkor vztahů se subsaharskou Afrikou.

AFRICKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITIKY: AGENDA A UDÁLOSTI

Vzhledem k výjimečnosti a důležitosti českého předsednictví v Radě EU i následně průřezovosti evropské roviny není tato podkapitola tradičně rozdělena na bilaterální politické vztahy, hospodářské vztahy a bezpečnost a lidská práva, ale pouze na agendu evropskou a dvoustrannou, přičemž v jejím rámci pojednávám o událostech v Africe podle míry relevance na evropské i české úrovni.

Předsednictví v Radě Evropské unie

Hlavní úkoly českého předsednictví lze zjednodušeně rozdělit do čtyř bodů: vedení pracovních skupin k Africe (COAFR) a Africe, Karibiku a Tichomoří (ACP) v Radě EU, předsedání ministerských setkání ve formátu tzv. trojky (v případě Afriky nejčastěji s komisařem pro rozvoj a humanitární pomoc Louisem Michelem a zástupcem/kyní Vysokého představitele pro společnou zahraniční a bezpečnostní politiku) a dalších akcí na nižší úrovni, naplňování Akčního plánu *Společné strategie EU–Afrika*, a konečně vydávání prohlášení jménem „sedmadvacítky“ k aktuálním událostem.

Pracovní skupině COAFR předsedal za Stálé zastoupení při EU v Bruselu Petr Kopřiva, bývalý velvyslanec v Keni, pracovní skupině ACP pak Dagmar Zíková. Národní delegátkou v COAFR byla Petra Postlerová, v ACP Isabelle Wahedová. Po ukončení předsednictví se personální kapacity zastoupení v podstatě vrátili na předchozí úroveň a dvě delegátky opět sdílejí agendu vztahů s Afrikou a ACP s jinými agendami, konkrétně Latinské Ameriky a Evropského sdružení volného obchodu. Obě pracovní skupiny se scházely jednou, popř. dvakrát týdně, a v obou oblastech kladly vysoké nároky na bruselské zastoupení, pražský odbor, posílený o sekundanty z Dánska a z Evropské komise a dvě stáže, i zastupitelské úřady v regionu.

V souladu se svým záměrem co nejlépe předsednictví „zvládnout“ si MZV nestavilo plán přijmout k subsaharské Africe závěry Rady na politické úrovni. V závěrech z 18.–19. 5. 2009 se věnovalo Somálsku v souvislosti s námořním pirátstvím a misemi EUFOR v Čadu a EUSEC/EUPOL v Konžské demokratické republice v rámci Evropské bezpečnostní a obranné politiky, a tedy i v gesci ministerstva obrany. V rámci agendy Společné zahraniční a bezpečnostní politiky nebyla podle loňských předpokladů v druhém pololetí roku 2009 využita česko-slovenská bojová jednotka rychlého nasazení, tzv. battlegroup, a české angažmá v oblasti africké bezpečnosti tak zůstalo spíše symbolické.

Z hlediska uskutečněných akcí bylo hlavním cílem předsednictví uspořádat ministerská setkání s nejdůležitějšími dvoustrannými africkými partnery České republiky, s Jihoafrickou republikou (JAR) a s Nigérií, a využít je též pro posílení dvoustranných vztahů. Trojka s první jmenovanou zemí se uskutečnila za přítomnosti ministra K. Schwarzenberga 16. ledna v Kleinmondu a rozšířila oblasti strategického partnerství JAR–EU mj. i o energetiku, jednu z priorit českého předsednictví.⁶ Ministerská trojka s Nigérií, která se konala v Praze, předsednictví uzavřela 9. června. Z mnoha projednávaných agend i zde předsednictví veřejně zdůraznilo energetickou agendu jako možnost diverzifikace zdrojů pro Evropskou unii.⁷

Rok po úspěšné návštěvě premiéra M. Topolánka na Kapverdách se 7. května konala v Praze i trojka s touto zemí, zaměřená na prohlubování zvláštního partnerství s EU. 18. června se konala původně neplánovaná ministerská trojka se Zimbabwe, jehož delegaci v Bruselu vedl předseda vlády Morgan Tsvangirai. Kromě dalšího pravidelného mnohostranného setkání s představiteli Africké unie, které se konalo 28. dubna v Lucemburku, se 31. března v Bruselu uskutečnila již zmíněná, v pořadí třetí trojka s IGAD, zaměřená na revitalizaci a reformu regionální organizace, jejíž relevance posílila s nestabilitou Somálska a s novým výkonným tajemníkem Mahboubem Maalimem.

V souladu s *Přípravou strategické debaty o přístupu ČR k Africe*, kterou představilo loňské vydání publikace, proběhla i koordinace týmů Partnerství EU–Afrika v gesci MZV a Ministerstva průmyslu a obchodu ČR. V oblasti vyjednávání Dohod o hospodářském partnerství (EPA) v kontextu hospodářské krize a rozdílných pohledů na liberalizaci obchodu mezi zeměmi ACP a EU i v jejím rámci nedošlo podle předpokladů k žádnému výraznému pokroku.⁸

Česká republika rovněž vydávala jménem Evropské unie společná prohlášení k politickým událostem v Africe. Kromě stále obtížné situace v Konžské demokratické republice a v Zimbabwe v této agendě převládaly dozvuky srpnového převratu v Mauritánii, prosincového převratu v Guineji v roce 2008 a do českého předsednictví zasáhla i vražda Joãoa Bernarda Vieiry, prezidenta Guineje-Bissau, příslušníky armády 2. března roku následujícího. 17. března došlo také k násilnému převratu na Madagaskaru, kde byla nahrazena legitimní vláda prezidenta Marca Ravalomanany přechodnou vládou bývalého starosty Antananariva Andry Rajoeliny. Pod českým předsednictvím se zde v květnu uskutečnila série jednání s představiteli různých politických proudů, včetně samozvané vlády, a občanské společnosti v rámci posíleného politického dialogu dle článku č. 8 *Dohody z Cotonou*.

I ze zvládnutí podobných situací vychází kladné hodnocení českého předsednictví jako celku. Česko má jako malý stát výhodu, že v afrických zemích nemá silné hospodářské ani bezpečnostní zájmy, není cílovou zemí výrazné imigrace ze subsaharské Afriky ani bývalou koloniální mocností. Zároveň však díky intenzitě dvoustranných vztahů před a částečně i po roce 1989 region dobře zná. Předsednictví tak mohlo snadněji najít konsenzus mezi názorem většiny členských států a partikulárními politickými nebo ekonomickými zájmy bývalých koloniálních mocností. Obtížné hledání společné pozice se týkalo nejen malgašského převratu, ale i překročení ústavních pravomocí prezidentem Mamadouem Tandjou v Nigeru, postoje vůči novému režimu v Mauritánii a krokům prezidenta Mugabeho proti členům politické strany Morgana Tsvangirai v Zimbabwe.

V porovnání s předchozím francouzským předsednictvím bylo to české oceněno za transparentnost a respektování nepsaných pravidel pracovních skupin Rady Evropské unie ohledně předkládání nepředjednaných pozic. Ve srovnání se Slovinskem, které disponuje omezeným diplomatickým aparátem, pak za své bohaté zkušenosti z regionu. Na druhou stranu české předsednictví nepotkala tak složitá politická krize a násilné nepokoje, jaké zasáhly do výkonu slovinského předsednictví v Keni. Česká republika se také výjimečně setkala s ne zcela nestranným fungováním úřednického aparátu Evropské komise.

Předsednictví zintenzivnilo vztahy s Afrikou nejen mezi MZV, ale také s ostatními resorty a s Úřadem vlády ČR i proto, že v Africe sídlí dvě agencie OSN: programy pro životní prostředí (UNEP) a lidská sídla (UN-HABITAT) v Nairobi.⁹ Pokud se ovšem konalo více událostí zároveň a MZV mělo např. volit mezi zastoupením na úrovni ministra nebo náměstka/yně, MZV dalo tradičně přednost vyššímu zastoupení v prioritních regionech české zahraniční politiky, takže česká premiéra nutně neznamená evropeizaci českých zahraničněpolitických preferencí. Vnitřně bylo předsednictví také hodnoceno jako dobrá motivace pro výkon.

Bilaterální vztahy

Důležitost předsednictví poněkud zastínila dvoustranný program, který někdy probíhal na okraji evropských setkání. 1. dubna přijal ministr zahraničních věcí K. Schwarzenberg svůj etiopský protějšek, Seyouma Mesfina: jednali především o obchodních vztazích, podmínkách pro české firmy na etiopském trhu a rozvojové spolupráci.¹⁰ Ministr S. Mesfin jednal také s ministryní obrany Vlastou Parkanovou. Na nejvyšší úrovni přijali 21. dubna prezident V. Klaus i předseda vlády M. Topolánek předsedu Komise Africké unie Jeana Pinga během jeho pracovní návštěvy v České republice. Tehdejší premiér při této příležitosti uznal, že české subjekty nemají dostatek informací o podnikatelských příležitostech, a poukázal „zejména na prozatím nedostatečné zastoupení České republiky v Africe“.¹¹

S tímto tvrzením kontrastuje říjnové usnesení vlády uzavřít velvyslanectví v Luandě k 31. 3. 2010 a v Harare o datu uzavření rozhodnout „až na základě posouzení dalších dopadů a souvislostí“.¹² Právě obchodní agendu lze totiž jen obtížně provádět z nerezidentních velvyslanectví. Z hlediska vnímání ze zahraničí nepředstavuje odchod z Angoly zásadní problém: angolská vláda např. kladla překážky při

udělování víz pro pracující na rozvojových projektech a dokonce prý ani neměla zájem o další rozvojovou spolupráci. Sám ministr zahraničních věcí Kohout na zasedání Zahraničního výboru Poslanecké sněmovny podle zápisu uvedl, že „[v] Luandě byl provoz úřadu velmi drahý (40 milionů Kč ročně), navíc se nedařily žádné rozvojové ani obchodní projekty“.¹³

Vzhledem ke stále křehké politické situaci v Zimbabwe může být v zahraničí negativně vnímáno spíše několikrát oznámené zrušení úřadu v Harare. Přítomnost v Jižní Africe by však měla posílit i díky schválení plánu účasti pobočky velvyslanectví v Pretorii, ve společném „Visegrádském domu“ v Kapském Městě, kolegiem ministra zahraničních věcí. Jeho realizace však bude záležet i na ostatních třech partnerech Visegrádské skupiny. Záměr znovuotevřít zastupitelský úřad v západní frankofonní Africe mezitím zapadl. V listopadu proběhla oslava půlstoletí diplomatických vztahů s Ghanou, které Československo navázalo 11. 8. 1959.

Světová hospodářská krize postihla české hospodářské vztahy se subsaharskou Afrikou výrazněji než s ostatními oblastmi světa. Objem českého vývozu sice poklesl o 9 % na 9,2 mld. Kč, avšak africké dovozy klesly více než čtvrtinu na 5,4 mld. Kč.¹⁴ Český přebytek tak přesáhl dvě třetiny dovozu. Obchod se subsaharskou Afrikou na celkovém obchodu České republiky poklesl nejen absolutně pod úroveň roku 2006, ale i relativně na pouhých 0,36 %. Z hlediska klesající poměrné obchodní relevance subkontinentu se rozhodnutí uzavřít právě tamější zastupitelské úřady může jevit jako krátkodobě racionální, nicméně vzájemný obchod se subsaharskou Afrikou se po stagnaci na počátku tisíciletí od roku 2003 více než zdvojnásobil, a to i se započtením poklesu způsobeného krizí.

Posílením pozic českého výrobce brokátu s obchodním centrem v Bamaku na trzích západní Afriky a potvrzením malijského zájmu o letouny L-39 Albatros a L-159 u příležitosti podepsání memoranda ministrem obrany v říjnu v Praze se upevnila poněkud výjimečná pozice Mali.¹⁵ Přes pokles vzájemného obchodu v době hospodářské krize a prozatímni neúspěch českých investic v Jihoafrické republice zůstává právě ona hlavním českým obchodním partnerem.¹⁶ Během revize seznamu prioritních zemí *Exportní strategie ČR pro období 2006–2010* byl jejich počet zredukován na dvanáct a i nadále nezahrnuje žádnou zemi subsaharské Afriky.¹⁷

AFRICKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Na rozdíl od roku 2007, kdy vláda rozhodovala o účasti premiéra M. Topolánka na summitu EU–Afrika, a roku nadcházejícího, kdy vládní Výbor pro Evropskou unii schválil africkou strategii, v roce 2009 do české zahraniční politiky vůči Africe vláda kromě účasti na vzájemných státních návštěvách a událostech předsednictví EU nevstoupila. Omezení dvoustranných setkání však pochopitelně souviselo s výkonem předsednictví v první polovině roku a s plánovanými volbami do Poslanecké sněmovny v polovině druhé. Prezident V. Klaus již o subsaharskou Afriku od své nigerijské návštěvy v roce 2007 zájem veřejně neprojevil.¹⁸ Vzhledem k potřebě podpory

africké agendy během předsednictví je obtížné osobní přínos a motivace jednotlivých ministrů upřesnit, dědictvím působení K. Schwarzenberga nicméně zůstane znovu-obnovení odboru. Dva roky po založení je odbor konsolidovaný a tvoří jej pět referentů zaměřených na západ, jih, východ a Africký roh, jedna referentka sdílí agendu Velkých jezer s problematikou ACP. Včetně ředitelky a jejího zástupce tak na odboru pracuje šest diplomatů/ek a asistentka.

Po skončení předsednictví nahradila zakládající ředitelku Bronislavu Tomášovou bývalá vedoucí úseku vnějších vztahů na Stálém zastoupení při EU v Bruselu Blanka Fajkusová.¹⁹ Ta si klade za cíl navázat na úspěchy předsednictví, uchovat dobré jméno České republiky, k němuž přispěl i výkon předsednictví, a využít nově získaných kontaktů pro rozvoj bilaterálních vztahů. Její příchod do nové pozice poněkud poznamenal usnesení vlády o uzavření úřadů, za problém však považuje i malou ochotu diplomatů/ek pracovat v subsaharské Africe, která je považována za obtížné teritorium, i přesto, že pravidla kariérního řádu jsou uplatňována striktněji.

Vnímání české zahraniční politiky subsaharskou Afrikou

Na základě rozhovoru s velvyslankyní Jihoafrické republiky a písemných odpovědí rady-vyslance Ghany lze poskytnout hrubou představu o vnímání české zahraniční politiky vůči Africe dvěma ze tří subsaharských států, které mají zastupitelské úřady v Praze – alespoň do té míry, do jaké mohly komentovat zahraniční politiku jiného státu. Přes označení vztahů za dobré jde podle nich o vztahy s nižší intenzitou a vzájemné návštěvy jsou oceňovány zejména kvůli mediální přítomnosti. Podobný význam např. přineslo v roce 2008 pro Ghanu uspořádání Fóra na vysoké úrovni v Akkře k efektivnosti rozvojové pomoci a rovněž Světový pohár ve fotbale v roce 2010 pro JAR.

Z bilaterálních témat oba státy zdůraznily primárně ekonomický charakter spolupráce, v případě JAR zejména v automobilovém, energetickém a vodohospodářském odvětví. V oblasti spolupráce ve vzdělávání se ke dvěma českým univerzitám přidala Mendelova zemědělská lesnická univerzita v Brně. Návštěvy na nejvyšší úrovni a jejich podnikatelské doprovody ekonomické spolupráci výrazně napomáhají i přes problémy s následnými aktivitami. Ačkoli se oba státy na africké poměry těší v České republice velmi dobrému obrazu, i tak bojují s celkově negativním vnímáním afrického kontinentu a předsudky.

Ani v Ghaně, ani v JAR se nedomnívají, že by Česká republika nebo jiné nové členské státy EU měly v současnosti odlišný přístup k Africe než „staré“ členské státy. Důvodem je africkými zeměmi zdůrazňovaná rostoucí evropeizace politiky a také africká integrace, vedoucí k posilování linie Addis Abeba–Brusel. Historické vztahy – ať jde o roli prvního premiéra a později prezidenta Ghany Kwameho Nkrumaha, střední Evropy jako útočiště pro pronásledované apartheidem nebo roli Jihoafrické komunistické strany, které zdůraznila jihoafrická velvyslankyně – dnes již nehrají relevantní roli. Narůstající role Evropské unie i dostupnost informací vede zároveň ke snížení intenzity bilaterálních vztahů. Ačkoli se tyto vztahy profesionalizovaly, mezi Českou republikou a africkými státy stále záleží na osobních vztazích.

Během českého předsednictví v Radě Evropské unie JAR zaregistrovala nejistotu spojenou s pádem vlády v březnu 2009. Zajímavé také je, že JAR, která má rozhodující vliv vládu Roberta Mugabeho, nevnímá českou politiku vůči Zimbabwe jako odlišnou od ostatních evropských států. Kritičnost vůči porušování lidských práv, spojená s nižším zastoupením České republiky na lisabonském summitu EU–Afrika v roce 2007, byť částečně vycházející z pragmatických důvodů kvůli neúčasti premiéra M. Topolánka, se již zřejmě vytratila.

ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA VŮČI AFRICKÉMU PROSTORU V MEDIÁLNÍM A VEŘEJNÉM PROSTORU

Podle analýzy českých médií za předcházející rok Afrika přes svoji nízkou prioritu v české zahraniční politice výrazně převažuje nad ostatními rozvojovými regiony světa. Tuto vysokou mediální relevanci však zároveň zatěžuje velké množství stereotypů.²⁰ Nepřímo vstoupila média do rozhodnutí Rozpočtového výboru Poslanecké sněmovny neuskutečnit v listopadu pracovní cestu do Jihoafrické republiky, když kritizovala plánované náklady ve výši 1,2 mil. Kč za zbytečné v době probíhající hospodářské krize. Politické kontakty s regionem bývají stále stereotypně spojované se „safari“, a média zde proto české zájmy zřetelně nevykreslují. Zástupci Zahraničního výboru Senátu krátce předtím podnikli cestu do zemí frankofonní Afriky, svoji účast však odůvodňovali pomocí konkrétním obchodním projektům.²¹ Jinak česká média zaujaly především expedice „Trabantem napříč Afrikou“ a transport „vzácných severních bílých nosorožců“ ze ZOO v Dvoře Králové do rezervace v Keni. Subsaharská Afrika i nadále zůstává privilegovaným regionem rozvojových projektů financovaných ze soukromých zdrojů a zároveň zde narůstají i kulturní kontakty. K podrobnější analýze občanské společnosti se však vrátí až následující vydání publikace *Česká zahraniční politika*.

Poznámky

- ¹ Za poskytnutí rozhovoru děkuji Petru Kopřivovi, bývalému předsedovi pracovní skupiny COAFR v Radě EU, 27. 11. 2009; Blance Fajkusové, ředitelce, a Václavu Prášilovi, referentu Odboru států subsaharské Afriky MZV, 30. 11. 2009; Celií-Sandře Botha, velvyslankyni Jihoafrické republiky, 2. 12. 2009; Michalovi Jeřábkoví, zástupci ředitelky Odboru států subsaharské Afriky MZV, 8. 12. 2009. Za písemné zodpovězení otázek děkuji Mohammedu Nurudeenu Ismaila, radovi-vyslanci Ghany, 17. 12. 2008. Odboru států subsaharské Afriky MZV jsem také vděčný za cenné připomínky k předchozí verzi textu, odpovědnost za konečné znění textu však zůstává v mých rukou.
- ² Horký, Ondřej: *Subsaharská Afrika v české zahraniční politice: Nová koncepce, obnovení odboru a výzvy předsednictví EU*. In: Kořan, Michal a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2008: Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009, s. 283–293.

- ³ Dále viz Horký, Ondřej: *Mediální stereotypy Jihu jako překážka veřejné diskuse: důsledky pro českou rozvojovou spolupráci*. In: Drulák, Petr–Horký, Ondřej a kol.: *Hledání českých zájmů: Obchod, lidská práva a mezinárodní rozvoj*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2010, s. 102–124.
- ⁴ *Usnesení Výboru pro EU ze dne 2. 6. 2008 č. 21 k materiálu Příprava Strategické debaty o přístupu ČR k Africe*.
- ⁵ *Council Conclusions on the Horn of Africa*. Council of the European Union, 8. 12. 2009.
- ⁶ *Schwarzenberg: EU zvažuje zostření restriktí vůči Zimbabwe*. Česká tisková kancelář, 16. 1. 2009.
- ⁷ *EU chce spolupracovat s Nigérií na projektu saharského plynovodu*. Česká tisková kancelář, 9. 6. 2009.
- ⁸ K českému angažmá v agendě EU–ACP se podrobněji vrátí další ročník publikace *Česká zahraniční politika (...)*.
- ⁹ Více viz Fuchsová, Margita: *České předsednictví ve východní Africe*. Mezinárodní politika, 7/2009, s. 15–18.
- ¹⁰ *Ministr Schwarzenberg dohodl prohlubování obchodu s Etiopií*. Česká tisková kancelář, 1. 4. 2009.
- ¹¹ *Podle předsedy Africké unie se Evropa k Africe otočila zády*. Mediafax, 21. 4. 2009.
- ¹² *Usnesení vlády České republiky č. 1296 ze dne 15. října 2009 k uzavření některých zastupitelských úřadů České republiky v zahraničí*.
- ¹³ *Zápis ze 42. schůze zahraničního výboru konané dne 22. října 2009*. Pokud budou oba úřady uzavřeny, zbudou v subsaharské Africe pouze Abuja, Accra, Addis Abeba, Kinshasa, Nairobi a Pretoria. Pro srovnání v Latinské Americe zbude pět zastupitelských úřadů, v severní Africe má Česká republika úřad ve všech státech. Zahraniční výbor opět formou usnesení protestoval o *ex post* informování o uzavírání sítě zastupitelských úřadů.
- ¹⁴ Vlastní výpočty podle Českého statistického úřadu: *Statistika zahraničního obchodu*. On-line: (dw.czso.cz/pls/stazo/stazo).
- ¹⁵ Do subsaharské Afriky od roku 2004 vyvezla Česká republika zbraně a munici za více než čtvrt miliardy Kč. Tamtéž; *Textilka Veba posiluje v Africe, má dohodu s firmou z Mali*, Česká tisková kancelář, 2. 9. 2009; *Mali má zájem o české letouny L-39 a L-159*, Česká tisková kancelář, 14. 10. 2009.
- ¹⁶ Jihoafrická republika je úspěšnější v oblasti investic: po nákupu Plzeňského Prazdroje SABMillerem provedla ve středoevropském regionu další velkou investici. Viz *Jihoafrický Bidvest koupí firmy Nowaco a Farutex*. Česká tisková kancelář, 3. 8. 2009.
- ¹⁷ *Nový systém koordinace podpory vývozu do prioritních zemí*. MPO ČR, 16. 7. 2009. On-line: (www.mpo.cz/dokument62404.html).
- ¹⁸ Viz on-line: (www.klaus.cz).
- ¹⁹ Na místo ředitele/ky nebylo vypsáno výběrové řízení, a nebylo proto nutné předložit explicitní vizi.
- ²⁰ Dále viz Horký, Ondřej: *Mediální stereotypy Jihu jako překážka veřejné diskuse: důsledky pro českou rozvojovou spolupráci*, op. cit.
- ²¹ Konkrétně Senegal, Mali a Burkinu Faso. Více viz *Poslanci v době krize plánují miliónovou cestu do Afriky*. Právo, 24. 9. 2009; *Sněmovní rozpočtový výbor zrušil pracovní cestu do JAR*. Česká tisková kancelář, 4. 11. 2009.

Kapitola 15

Latinská Amerika v české zahraniční politice¹

Ondřej Slačálek

LATINSKOAMERICKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITIKY: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Latinská Amerika představuje z hlediska české zahraniční politiky oblast spíše okrajového zájmu. Jakkoli se uznává její politická nepominutelnost i potenciál z hlediska exportu, představuje zájem nanejvýš druhého řádu a nikdy v polistopadovém období nepatřila k prioritám. Jednotliví aktéři (ač nepříliš početní) zatím nenalezli optimální model koordinace či spolupráce, což se týká zejména MZV a MPO. To souvisí se stávající absencí koncepčního dokumentu, o jehož potřebě a eventuálním obsahu se diskutuje zejména na MVZ, ale např. i v Zahraničním výboru Poslanecké sněmovny PČR a mezi zainteresovanou veřejností (vývozci, odborníci), ovšem prozatím bez výsledku v podobě koncepce, která by formulovala zájmy a hierarchizovala priority. I tato absence patrně patří k důvodům, proč byla Latinská Amerika v roce 2009 zahrnuta do omezování českých zastupitelských úřadů, aniž by bylo zjevné, proč byly mezi šest institucí, které mají být zrušeny, zařazeny právě české velvyslanectví v Kolumbii a konzulát v brazilském São Paulu. Zejména možnost uzavření druhého ze zmíněných úřadů ovšem vyvolala značnou kritiku a výsledek je stále nejasný.

Témata, která vyvolávají politický spor, se týkají jen několika zemí: terčem kritiky lidskoprávně orientovaných nevládních organizací, některých politiků a v menší míře též české diplomacie se stávají zejména Kuba a v poslední době též Venezuela. Naopak část české levice má sklon k idealizaci levicových vlád v Latinské Americe nebo přinejmenším k empatickému přístupu vůči nim. Tento spor, do značné míry v souladu s rétorikou režimů, o něž jde, kopíruje na obou stranách tematický a argumentační rejstřík z dob studené války (kritika režimů z hlediska lidských práv a demokracie pravici a částí levice versus jejich obhajoba obranou před vměšováním USA a alternativní povahou vůči kapitalismu na straně části levice). Ve sledovaném roce zněl mnohem slaběji než v některých dřívějších letech, kdy jeho intenzitu posi-